

Filip Grgić, Skepticizam i svakodnevni život: ogledi o antičkom pironizmu

Gavran Miloš, Ana

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2020, 19, 271 - 277**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.26362/20200206>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:427145>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Filip Grgić, *Skepticizam i svakodnevni život: ogledi o antičkom pironizmu* (Zagreb: Matica hrvatska, 2017), 227 str.

Matica hrvatska objavila je knjigu Filipa Grgića, *Skepticizam i svakodnevni život: ogledi o antičkom pironizmu*, u sklopu svoje biblioteke “Parnas”, niz “Filozofija”. Grgić je hrvatskoj filozofskoj, a i široj publici približio antički skepticizam u izvanrednom prijevodu djela *Obrisi pironizma* Seksta Empirika, kojem je dodao opsežne komentare uz prijevod i “Uvod” s detaljnim prikazom razvoja antičkog skepticizma, glavnih figura tog razdoblja te odnosa dvaju skeptičkih pokreta u antičkoj filozofiji: pironovskog i akademijškog skepticizma. Grgić se u svojoj novoj knjizi ne bavi povijesnim pregledom skeptičke tradicije, već se okreće problemskoj analizi nekih od središnjih pitanja koja otvara pironovski skepticizam kao filozofska pozicija. Kako i sam autor u “Predgovoru” kaže, knjiga je nešto između zbirke objavljenih članaka i monografije. Naime, sastoji se od šest članaka koji su prvotno objavljeni u različitim inozemnim i domaćim časopisima. No ono što je razlikuje od zbirke objavljenih članaka jest činjenica da je Grgić tekstove prilagodio hrvatskom izdanju na način da ih je povezo u cjelinu, intervenirajući pri tom u izvorne tekstove gdje je to bilo potrebno – i u mjeri u kojoj je to bilo potrebno – kako bi se dobila zajednička okosnica članaka i forma monografije. Knjizi je dodan i jedan do sada neobjavljeni rad te “Uvod” u kojem je autor ukratko objasnio strukturu knjige i naglasio njezinu središnju temu sadržanu u naslovu, a to je odnos skepticizma i svakodnevnog života.

Skepticizam o kojem knjiga govori je tzv. pironovski skepticizam, a glavni protagonist knjige je Sekst Empirik. Za razliku od kartezijanskih skeptika koji dovode u pitanje mogućnost znanja i zaključuju da ne možemo znati postoji li vanjski svijet, pironovski skeptici usmjerili su se na naša vjerovanja. Naime, tvrdili su da ne samo da ne možemo znati je li, primjerice, med sladak, nego da ne možemo zastupati niti vjerovanje da je med sladak. Razlog za to leži u tome što nam pironovski skeptici nude niz argumenata kojima pokazuju da je za svaku pojavu ili način na koji nam se stvari predstavljaju moguće pronaći njoj suprotstavljenu pojavu (primjerice, da je med gorak). Pironovci nadalje smatraju da nema načina niti kriterija na temelju kojeg bi jednoj od ovih suprotstavljenih pojava dali prednost i tako pristali na nju kao istinitu, jer su sve pojave istojake. Zbog toga, zaključuju pironovci, jedino što možemo napraviti jest suzdržati se od donošenja suda, odnosno suzdržati se od zastupanja

vjerovanja. No, osim toga što antički skepticizam kao svoju metu uzima vjerovanja, dodatna razlika u odnosu na kartezijanski, koji je metodološki, odnosi se na to da antički ima izrazito naglašenu praktičnu usmjerenost. Poput ostalih škola iz helenističkog razdoblja, epikurovaca i stoika, antički skeptici u središte svog filozofskog istraživanja stavljaju potragu za srećom (*eudaimonia*) kao ciljem života, a obično se uzima da je neuznemirenost (*ataraxia*) cilj pironovskog skepticizma. Zašto onda antički skepticizam ima problem s vođenjem svakodnevnog života?

Ovaj problem, istaknut u samom naslovu, upućuje na to da je antičko skeptičko stajalište, kao suzdržavanje od suda, nespojivo sa svakodnevnim životom, jer vođenje života na uobičajen način podrazumijeva da djelujemo na temelju prosudbi i vjerovanja koja imamo o svijetu, a zastupanje vjerovanja nužno znači odustajanje od skepticizma. Pironovac će zato biti "sveden na potpunu neaktivnost, nepomičan poput kakve biljke, budući da ga suzdržavanje od suda priječi da išta izabere ili izbjegne" (str. 117-118). Upravo taj prigovor, tzv. prigovor zbog neaktivnosti (*apraxia*), a potom i skeptički odgovor tom prigovoru, za Grgića predstavljaju polazišnu točku prema razumijevanju skepticizma kao izrazito neobične pozicije u povijesti filozofije. Grgić stoga kroz središnju temu odnosa skepticizma i svakodnevnog života, koju vrlo vješto provlači kroz gotovo sva poglavlja, otvara i druge važne probleme koji se tiču razumijevanja pironovskog skepticizma. Jedan od njih tiče se pojma neuznemirenosti kao etičkog cilja skepticizma, drugi pojma suzdržavanja u pogledu donošenja suda i treći shvaćanja skeptika kao pravih istraživača. Poglavlja ću predstaviti kako slijede, ali ću središnja poglavlja – četvrto i peto – ostaviti za sam kraj i nešto detaljniji pregled, jer se ona na najizravniji način bave glavnom temom, iznoseći vrlo zanimljiva rješenja nekih interpretativnih dvojbi i otkrivajući Grgićevo razumijevanje antičkog pironizma.

Prvo poglavlje je uvodno i u njemu autor sažeto, ali izrazito jasno i precizno, opisuje skeptičku poziciju nasuprot tzv. dogmatskim filozofskim pozicijama, kako ih Sekst naziva, te otvara pitanja kojima će se baviti u sljedećim poglavljima. Osim upoznavanja s temeljnim pojmovima i definicijom skepticizma, objašnjenja skeptičkog razlikovanja pojave i vjerovanja, kao i napetog odnosa istraživanja i suzdržavanja, Grgić na kraju uvodnog poglavlja nudi zanimljiv način kako shvatiti pironovsko slijedenje svakodnevnog života, a što detaljnije elaborira u kasnijim poglavljima. Naime, pita se pristaje li pironovac barem na zdravorazumske mooreovske činjenice, poput činjenice da imam ruke, kojima upravo Moore pobija modernu, kartezijansku verziju skepticizma? Grgić zaključuje da je specifičnost pironovskog skepticizma upravo u tome što

za njega mooreovske činjenice “prestaju biti mooreovske činjenice čim su postale dijelom filozofskog argumenta, a kao dijelovi filozofskog argumenta imaju isti status kao i bilo koji filozofski iskaz” (str. 16-17). Zbog toga zaključuje da pironovski pristanak na svakodnevni život treba shvatiti pragmatično: pristajemo samo na ono što je korisno i “to kada ga rabimo upravo na taj način” (str. 17), što će ujedno biti i smjer Grgićeva tumačenja skeptičkog odgovora na prigovor iz neaktivnosti.

Sljedeće poglavlje, “Istraživalački i suzdržavalački skepticizam”, bavi se problemom koji proizlazi iz Sekstova opisa pironizma: kao istraživalačkog i suzdržavalačkog. Istraživanje je za Seksta ono što skeptike razlikuje od ostalih filozofa koji smatraju da je istina otkrivena i zato ih naziva dogmaticima. Međutim, ako se suzdržavaju od suda, kako onda nastavljaju s istraživanjem? To je posebno problem za zrele skeptike koji, nakon što su postigli neuznemirenost, nemaju razlog za nastavak istraživanja i upravo tim aspektom problema bavi se ovo poglavlje. Grgić nudi interpretaciju u kojoj želi pomiriti ova dva obilježja i to tako što tvrdi da je uznemirenost isključivo rezultat “vjerovanja da jedno od suprotstavljenih pojava mora biti istinita” (str. 44). Odbacivanje tog vjerovanja omogućuje im da se dalje upuštaju u istraživanje zato što time žele za znanjem nisu izgubili, a znanje ne posjeduju. Zato je suzdržavanje kod zrelih skeptika u Grgićevoj interpretaciji dispozicija koja im omogućuje neuznemirenost, ali i upuštanje u daljnja istraživanja. Pritom skeptici, za razliku od ostalih filozofa, ne pretpostavljaju da je istina jedini cilj istraživanja, već da je njihov epistemički cilj otvoren – “oni i dalje istražuju koji stav zauzeti prema predmetima koji se istražuju u filozofiji” (str. 51).

Treće poglavlje, “Mogućnost skeptičkog istraživanja”, tematski se nastavlja na prethodno, raspravljajući o prigovoru skepticima da, zbog suzdržavanja od suda, filozofske teorije ne mogu niti istraživati niti o njima misliti. Prema Grgiću, Sekst želi pokazati da skeptici nisu nekoherentni, slijedeći uobičajeno shvaćanje prema kojem skeptici odgovaraju dogmaticima tako što tvrde da je njihov konceptualni sadržaj drugačiji jer slijede samo pasivno prihvaćanje pojava i vodstvo prirode. To ih ne obvezuje na spoznaju predmeta, ali omogućuje istraživanje. Grgić smatra, međutim, da je takav skeptički odgovor problematičan jer “nije jasno kako istraživanje koje se oslanja na tako tanke resurse može kazati išta supstancijalno o teorijama koje tvrde da se zasnivaju na čvrstom zahvaćanju stvarnosti” (str. 54). Prema Grgićevoj interpretaciji, skeptik nalazi rješenje tako što teret dokaza prebacuje na dogmatike, koji time postaju oni koji moraju dokazati svoju mogućnost istraživanja. Skeptik u konačnici pokazuje da svi dogmatski pokušaji vode do toga “da je takvo

istraživanje nemoguće zato što se može pokazati da zapada u zamku jednog ili više Agripinih modusa, i da čak i ako priznamo da je moguće, njegovi rezultati nisu takvi da se mogu spoznati” (str. 85). No, zaključak ovog poglavlja ostavlja ipak otvorenom mogućnost da dogmatici prigovore skepticima nemogućnost takve argumentacije zbog izuzetno tanke koncepcije mišljenja, koja takvo što ne dopušta.

Prelazimo sada na tri posljednja poglavlja. Šesto poglavlje, “Cilj skepticizma”, propituje neuznemirenost kao cilj skepticizma i tematski se nadovezuje na drugo poglavlje. Sada Grgić dovodi u pitanje tezu da je skepticizam moguće opisati kao filozofiju usmjerenu prema cilju, kao što se to obično tvrdi za sve helenističke škole, odnosno pokušava objasniti “kako je moguće skeptike istodobno opisati i kao istraživače i kao one koji ne samo da imaju cilj (za koji tvrdim da nije istina) nego su ga i ostvarili” (str. 149). Prema Grgićevoj dobrohotnoj interpretaciji, rani i kasni pironovci imaju različite koncepcije cilja: za rane je to bio minimalistički shvaćen cilj budući da se neuznemirenost javila kao posljedica suzdržavanja, dok je kod kasnih to razvijena dispozicija pomoću koje skeptik može ukloniti bilo koje vjerovanje. No, niti ova dobrohotna interpretacija ne objašnjava zašto bi ovako univerzalno suzdržavanje u pogledu svih vjerovanja vodilo neuznemirenosti kao cilju.

Sedmo poglavlje, “Skepticizam i relativizam”, raspravlja o tome koliko su bliska ta dva stajališta, s obzirom na to da s jedne strane Sekst često izvodi relativističke zaključke, dok s druge želi strogo razlikovati pironovce i ostale antičke relativiste, poput Protagore, za koje misli da su dogmatici. Grgić tvrdi da se pironovcima može pripisati tzv. minimalni relativizam, jednako kao i protagorovcima. Razlika između jednih i drugih je u tome što protagorovci zastupaju i jači oblik relativizma, tzv. aletički relativizam, prema kojem istina nije objektivna već relativna. Minimalni relativizam, s druge strane, ništa ne govori o istini, smatra Grgić, već jedino da “isto x može biti F za jednu osobu, G za drugu, a H za treću”, zbog čega “ostavlja otvorenom mogućnost i da je istina objektivna, upravo zato što uopće ne mari za pojam istine” (str. 192). Grgić smatra da interpretacija pironovaca kao minimalnih relativista između ostalih prednosti nudi i vrlo elegantno objašnjenje toga da skeptici vode svakodnevni život slijedeći pojave, čemu ćemo se vratiti u nastavku.

Posljednje poglavlje, “Aristotel o drugom Agripinom modusu”, bavi se odnosom Aristotelove *Druge Analitike* I.3 i Agripinih modusa, budući da se Aristotelov tekst vrlo često interpretira kao da anticipira skeptičke strategije i odgovara na tri Agripina modusa (iz beskonačnosti, hipoteze i recipročnosti). No, Grgić pokazuje da Aristotel nije motiviran nekim

skeptičkim argumentima, već da mu je cilj odgovoriti onima koji su pogrešno shvatili da on tvrdi da je demonstrativno znanje jedina vrsta znanja. Tematski posljednje poglavlje najviše odudara od ostatka knjige, ali svakako daje vrijedan doprinos postojećoj raspravi u kojoj Grgić iznova pokazuje istančan smisao za čitanje izvornih tekstova i filozofsku analizu.

Okrenimo se sada središnjim poglavljima, koja nude Grgićev odgovor na pitanje kako skeptici mogu živjeti svakodnevnim životom, odustajući pri tom od svih vjerovanja. U četvrtom poglavlju, "Skepticizam i svakodnevni život", Grgić se bavi Sekstovim shvaćanjem svakodnevnog života, gdje Sekst naglašava da skeptici nisu samo zagovornici svakodnevnog života već i njegovi reformatori. Što je onda, prema Grgiću, pironovsko shvaćanje svakodnevnog života? Grgić nudi pragmatično čitanje prema kojem Sekst svakodnevni život zasniva na zastupanju onih vjerovanja koja su korisna za ljudski život, poput medicine, gramatike, poljoprivrede i ostalih prihvatljivih umijeća (str. 113-114). Međutim, jednom kada smo ih počeli rabiti u filozofskom smislu, oni postaju predmetom filozofskog opovrgavanja i prestaju biti imuni na skeptičke prigovore. Grgić to ilustrira zgodnim primjerom, u kojem navodi da će se skeptik "i suzdržati i neće se suzdržati u pogledu toga hoće li sljedeće godine dobiti plaćeni dopust: suzdržat će se ako iskaz 'Sljedeće ću godine dobiti plaćeni dopust' iznosi u kontekstu filozofske rasprave o postojanju budućnosti; neće se suzdržati ako piše molbu za dopust" (str. 114). Upravo zato, smatra Grgić, pironovski život nije u sukobu sa svakodnevnim životom, a dodatno pokazuje i u čemu se sastoji pironovska reforma: razlikovanje prihvatljivog i neprihvatljivog života, kao i razlikovanje prihvatljivih i neprihvatljivih umijeća, počiva na distinkciji upotrebe vjerovanja u filozofskoj praksi ili izvan nje. Grgić zaključuje da skeptici, prema ovakvoj interpretaciji, traže suzdržavanje od vjerovanja koja su dio filozofskih prijedora – tzv. dodatna vjerovanja – i predlaže da izraz "život bez vjerovanja" u opisu pironovskog svakodnevnog života shvatimo kao "bez posjedovanja dodatnih vjerovanja" (str. 116). Reforma života, prema ovakvoj interpretaciji, sastoji se u tome da nas tjera da stvari u svijetu ne uzimamo na objektivnan način, tako da im pripisujemo određena svojstva, već da ih koristimo isključivo u pragmatičnom smislu. Svakodnevni skeptički život u Grgićevoj interpretaciji treba razumjeti kao onaj koji počiva na "nefilozofskoj praksi" i slijedi poznatu četverostruku shemu života koja skepticima omogućuje da slijede prirodne sposobnosti mišljenja i opažanja, prinude tjelesnih poriva, tradiciju zakona i običaja te poučavanje u umijećima. Filozofska praksa, s druge strane, polazi od ideje da je za djelovanje i izabiranje potrebno imati dodatno vjerovanje o

tome što je po prirodi dobro ili loše, ispravno ili neispravno, a to je upravo ono u pogledu čega se pironovac suzdržava. Međutim, kako znati kada vjerovanja prestaju biti korisna i postaju filozofska i je li ta granica zaista takva da je možemo povući? Možemo li, kao u Grgićevom primjeru, ispuniti dopis za dopust bez da prihvaćamo *vjerovanja* da budućnost postoji, da smo mi jedna te ista osoba koja traje kroz vrijeme ili da imam pravo na godišnji odmor? Izgleda da su u pogledu sadržaja barem neka korisna vjerovanja i filozofska vjerovanja zapravo jednaka, uslijed čega nije jasno kako ih razlikovati. Nadalje, postavlja se pitanje je li pironovac ovakvom interpretacijom obvezan zastupati vjerovanje da postoji razlika između prihvatljivog i neprihvatljivog života, odnosno prihvatljivih i neprihvatljivih vjerovanja, koje ne može biti samo korisno već nužno mora biti i filozofsko? Naime, da bih uopće mogla krenuti u reformu svog svakodnevnog života, čini se nužnim prihvatiti ovu konceptualnu distinkciju i od nje se ne suzdržavati. Ona pak svakako nije samo pragmatična, već duboko opterećena *logosom*. Konačno, krajnja posljedica ovakve interpretacije mogla bi voditi u smjeru u kojem bismo za svako vjerovanje koje zastupamo mogli reći da je i korisno i filozofsko, što nam onda samu distinkciju zapravo čini suvišnom.

Peto poglavlje "*Apraxia*, pojave i vjerovanja" nudi odgovore na neka od gore postavljениh pitanja, jer se na izravan način bavi skeptičkim odgovorom na prigovor iz neaktivnosti kroz analizu skeptičkog shvaćanja razlikovanja pojava i vjerovanja. Grgić tvrdi da se prigovor iz neaktivnosti temelji na dvije pogrešne pretpostavke: da nam za svakodnevni život trebaju vjerovanja i da postoji suglasnost oko korištenja pojma "vjerovanje" u svakodnevnom djelovanju. Pironovci, s druge strane, smatraju da su obje pretpostavke filozofske i da samim time nisu imune na skeptičke prigovore. Skeptici kao svoj kriterij djelovanja postavljaju pojave i svakodnevni je život stoga vođen jedino pristankom na pojave. Grgić tvrdi da pristajanje na pojave u skeptičkom korištenju trebamo razumjeti na negativan način, kao nesposobnost da ih se odbaci. Primjerice, kada pojedem med, aficirana sam njegovom slatkoćom i tu je pojavu nemoguće odbaciti – jednostavno sam na nju prinuđena. Zbog toga pojave nikada nisu predmet skeptičkog ispitivanja i "u praktičnim kontekstima sve pojave što ih pironovac prima ostaju nedirnutе, budući da on ne istražuje ono što se kaže o njima" (str. 132). Dakle, iz ovoga slijedi da u gore spomenutom primjeru nećemo biti prinuđeni na prihvaćanje vjerovanja o budućnosti, identitetu ili vremenu koja su opterećena filozofskim *logosom*, nego ćemo napisati molbu za dopust slijedeći samo pojavu zakona i običaja, kao jednog od područja iz četverostruke sheme života

koja omogućuje djelatnost. Zastupa li onda pironovac ikakva vjerovanja? To je pitanje ostalo neodgovoreno još od prethodnog poglavlja. Grgić nudi zanimljivo rješenje tvrdeći da je za skeptika to pitanje postavljeno na način da na njega može odgovoriti i pozitivno i negativno. Naime, vjerovanje (*dogma*), kao što smo rekli, za skeptika nije jednoznačno i pitanje što jest *dogma* i dalje je predmet skeptičkog istraživanja. Zbog toga pironovac, prema Grgiću, na pitanje “Zastupa li skeptik *dogme*?” ne može dati niti pozitivan niti negativan odgovor (str. 142). No, unatoč tome što u Grgićevoj interpretaciji skeptik pobjeđuje dogmatičara, mislim da i dalje ostaje otvoreno pitanje o tome zastupa li pironovac barem inicijalno vjerovanje o razlikovanju prihvatljivog života bez vjerovanja i neprihvatljivog života s dodatnim vjerovanjima i jesu li time pironovci ipak (p)ostali dogmatičari.

Grgićeva interpretacija izrazito je dobrohotna prema Sekstu, tražeći poveznice među njegovim tekstovima i nudeći tumačenja izvornog teksta alternativna u odnosu na ona u kojima se Seksta proglašava brzopletim, nemarnim, nedosljednim ili osuđenim na život nepomičnim poput kakve biljke. No, Grgić nikada ne prelazi granicu u kojoj dobrohotnost ostaje bez tekstualne potpore, jasno ukazujući na moguće probleme njegova čitanja, na kraju kojih smo ipak dojma da pironovac uvijek izlazi kao pobjednik. Zbog svoje sofisticirane filozofske analize – i činjenice da su radovi izvorno bili objavljeni u visoko specijaliziranim znanstvenim časopisima – knjiga je primarno namijenjena stručnoj publici. No, Grgićev jasan i jednostavan stil pisanja, praćen preciznom argumentacijom, omogućuje i onima koji su manje upoznati sa samom raspravom da nauče puno o pironovskom skepticizmu. To govori o jednoj dodatnoj vrijednosti knjige. Ona nas uči kako se baviti antičkom filozofijom na način da njezina vrijednost bude filozofski aktualna i relevantna za suvremenog čitatelja. Zbog toga, unatoč pironovskim preporukama, bez imalo suzdržavanja od suda, s velikim ću zadovoljstvom preporučiti knjigu zainteresiranoj filozofskoj publici.

ANA GAVRAN MILOŠ

Odsjek za filozofiju

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka

anag@ffri.hr

doi: 10.26362/20200206